

ZA PRAVDU A SPRÁVEDLNOST

Křesťanské demokratické sdružení Střední a Východní Evropy v
Austrálii, Flat 5, 159 Melrose Street, North Melbourne, Vic., 3051

Neperiodický bulletin České vydání Č. 15 Květen 1991

UKAZOVATEL CESTY

=====

Před sto lety 15. května 1891 vyšel významný dokument, který byl opravdovým ukazovatelem cesty ve zmaticích moderní doby, byla to encyklika Lva XIII. O dělnické otázce, zvaná Rerum novarum. V tomto historickém dokumentu byl odsouzen socialismus, třídní boj, ale také přílišné hromadění vlastnictví výrobních prostředků v rukou několika málo jedinců. Encyklika obhajovala zásadu soukromého vlastnictví ovšem tak, že i dělníci mají mít majetek, obhajovala dále zásadu spravedlivé mzdy a hlásala, že stát má pečovat o obecné dobro celku, že občané a rodiny nemají být pohlcováni všemocným státem, a zdůrazňovala důležité funkce autonomních hospodářských a sociálních institucí, které také nemají být pohlcovány státem.

Podle této encykliky mají hospodářské a sociální problémy své důležité hledisko mravní, což znamená, že politika a ekonomika se nedají oddělovat od etiky. Jakékoli takové oddělování vede nutně k tragickým důsledkům.

Již v bibli je celá řada zásad platných pro hospodářský a sociální život, ze kterých vyplývá, že morálka není naukou kontemplativní, ale praktickou, že tedy její zásady se mají uskutečňovat v životě soukromém i veřejném. "Dítka, nemilujeme slovem ani jazykem, nýbrž skutky a v pravdě". /1 Jan, 3, 18/. Ve spisech církevních Otců a dále zejména v knihách svatého Tomáše Aquinského jsou také velmi cenné poučky.

Před Rerum novarum vyšly ovšem také zajímavé a důležité encykliky Lva XIII., zejména Graves de communi / O křesťanském pojetí demokracie/, Immortale Dei / O křesťanské konstituci států/ a některé další.

Čtyřicet let po Rerum novarum vydal Pius XI. encykliku Quadragesimo anno 15. května 1931. Další důležité dokumenty vydal Jan XXIII., Pavel VI. a druhý vatikánský koncil / Pastorační konstituce o Církvi v moderním světě "Gaudium et spes" / a konečně Jan Pavel II., zejména encykliku O lidské práci /Laborem exercens/. Nyní k výročí jednoho sta let od Rerum novarum vychází nejnovější encyklika Jana Pavla II. Centesimus annus s velmi aktuální tematikou, kterou se bude zabývat příští číslo našeho bulletinu.

V Římě vyšly české překlady některých nových sociálních encyklik, jako na příklad Matka a učitelka / Mater et magistra/ Jana XXIII., a značnou pozornost křesťanské sociální etice věnovala revue Rozmach,

kterou redigoval prof. František Pindák spolu s redakčním kruhem.

Křesťanská akademie v Melbourne, studijní odbor Cyrilometodějské ligy v Melbourne, vydala již v prvních letech našeho exilu čtyři encykliky v českém znění. Byly to : encyklika Pia XI. Divini Redemptoris / O bezbožeckém komunismu/ v r. 1953, encyklika téhož papeže S palčivou starostí /Mit brennender Sorge/ rovněž v r. 1953, encyklika Lva XIII. Rerum novarum v r. 1954, encyklika Pia XI. Quadragesimo anno v r. 1954 a konečně rovněž v r. 1954 český překlad povídky Plná slávy, kterou napsal Bruce Marshall, která také upozorňovala na sociální problematiku. Byla to jen cyklostylovaná vydání a použilo se dřívějších českých překladů encyklik Dr. B. Vaška v Olomouci. Vše bylo posíláno exulantům v Austrálii, v celé řadě evropských zemí a v Americe a Kanadě. Zásahu o vydání měli manželé Marta Horácková a František Horáček a také Dr. Ignác Schwetz.

Oficiální církevní nauka je tedy značně obsírná a vědecké výklady byly uveřejněny v mnoha knížkách v mnoha zemích a komentáře v mnoha časopisech. Důležitou otázkou však je, kolik katolíků tyto důležité dokumenty důkladně studovalo a kolik křesťanů se snažilo zásady uplatňovat ve veřejném životě v praxi. V Americe vyšla zajímavá pomůcka pro studium křesťanské sociální etiky v r. 1985 a rozšířené vydání v r. 1987 s pozoruhodným nadpisem Catholic Social Teaching, Our best kept Secret, Orbis Books, Maryknoll, což znamená v českém překladu : "Katolické sociální učení, Naše nejlépe udržované tajemství". Obávám se, že tento provokativní nadpis vystihuje bohužel dobře situaci nejen v Americe, ale také v mnoha evropských zemích a v Austrálii.

Nestačí encykliky oslavovat a chválit a nestačí ani je číst a studovat, ale je nutno stále usilovat o aplikaci jejich zásad na dané a stále se měnící poměry. V tom studiu je třeba stále pokračovat a znalosti zdokonalovat a v této souvislosti uvádím jeden příklad. Před válkou vydával jesuita Otec František Krus časopis Rozpravy, který se věnoval studiu a šíření křesťanské sociální etiky, ze války se v této záslužné práci pokračovat nemohlo, ale po válce byl časopis obnoven pod vedením Dr. Hájka. Kdo se tohoto úkolu ujme nyní, kdo bude aspoň psát o tom články, organizovat přednášky a kurzy? My křesťané bychom si měli pokorně uvědomit, že jsme v tomto ohledu často selhávali, a to nejen křesťané čeští, ale také austrálští, němečtí, američtí a jiní.

V této souvislosti připomínám, že někteří moji pravoslavní přátelé, zejména ruští přátelé A. Morozow v Melbourne a Dr. P.V. Kalinovskij v Adelaide, mají zájem o křesťanskou sociální etiku. Náš společný přítel pravoslavný Rus Igor Ogurtzov organizoval již před mnoha lety tajnou skupinu v Leningradě, která studovala papežské sociální encykliky. Byli však prozrazení a Igor za svou obětavou práci trpěl 5 let ve vězení, 7 let v koncentračním táboře a 8 let v internaci na Sibiři. Nyní žije v Mnichově a pokračuje ve své záslužné práci. Přítel Dr. Kalinovskij připravil ruský dobrý odborný překlad našeho bulletinu s nadpisem Pluralitní organická společnost a nyní ve spolupráci s Igorem Ogurtzovem plánujeme posílání do Ruska.

V této souvislosti je vhodné připomenout také, že poslušný obětavý kněz Otec Jerzy Popieluszek jako kaplan Solidarności měl celou řadu přednášek o křesťanské sociální etice a že organizoval i kurzy pro polské dělníky. Za to vše byl týrán a zavražděn 19. října 1984. Je známo, že Jan Pavel II. navštívil jeho hrob v Polsku, modlil se u toho hrobu, a tím ocenil životní dílo tohoto mučedníka.

Máme tedy dostatečné množství materiálu pro studium křesťanské sociální etiky a máme také slavné vzory, v jejichž šlépějích máme kráčet.

VLIVY ENCYKLIKY RERUM NOVARUM V ČECHÁCH A NA MORAVĚ

=====

Český básník Jan Zahradníček napsal, že společenství živých mrtvých a dosud nenarozených bylo pro něj jedním z největších inspiračních zdrojů. On ve své básnické intuici pochopil, že historie není nikdy mrtvá. Když беру v úvahu tuto pravdu, pak považují za vhodné zdůraznit, že pro vlivy encykliky Rerum Novarum byla připravena živná půda naší tradicí cyrilometodějskou a svatováclavskou.

Když apoštolé slovanští, nyní spolupatronové Evropy, svatí Cyril a Metoděj přišli r. 863 na Velkou Moravu jako misionáři, přinesli mimo jiné také jimi připravený text zákona, zvaného ZAKON SUDNYJ LJUDEM, který byl inspirován zákonem byzantským. Oba bratři tedy věřili, že je třeba posvěcovat nejen život soukromý, ale také veřejný život celé společnosti.

Ze starých legend je také známo, že český panovník svatý Václav, který zemřel mučednickou smrtí r. 929, sytil hladové, odíval nahé, navštěvoval nemocné, ale také žal pšenici, mlel zrní na ručním mlýnku a připravoval oplatky, tedy hostie pro mše svaté. On také sám trhal hrozny, mačkal je a připravoval víno pro mše svaté. Tento panovník tedy chápal, že věci hmotné a lidská práce mají být povznášeny do oblastí nadpřirozené a že se nedají oddělovat od sféry mravní.

Je také známo, že v době neúrody a hladu stavěl český král a také římský císař Karel IV. nové hradby v Praze r. 1361, aby přispěl k obživě hladového lidu. Tyto hradby byly pak nazývány Hladovou zdí.

Svatý Vojtěch, druhý pražský biskup, který zemřel mučednickou smrtí r. 997, nebyl rodu českého ale slavníkovského, a jeho vliv sahál až do Uher, kde pokřtil syna vévody Geyzy, který se jmenoval Štěpán, který se stal králem uherským a velkým světcem. Svatého Vojtěcha můžeme tedy považovat za velkého Středoevropana, který uplatňoval křesťanské zásady i v oblasti mezinárodní. Tento světec může inspirovat křesťany, kteří propagují myšlenku založení Středoevropské federace, která by byla částí celoevropské konfederace.

Na tuto živnou půdu dopadaly zásady encykliky Rerum novarum, a tak brzy po vydání encykliky byla založena v Čechách a na Moravě r. 1894 Křesťansko- sociální strana a prvním předsedou se stal mladý kněz Jan Šrámek. V r. 1896 vznikla další křesťanská strana, která se jmenovala Katolická strana národní, a předsedou byl laik Mořic Hruban. Po první světové válce se obě strany spojily a vznikla tak Československá strana lidová, jejíž předsedou byl Jan Šrámek.

V té poválečné době se propagovala v Československu zásada " pryč od Říma " a křesťanská strana byla jen jednou z mnoha politických stran, proto možnosti, aby se v parlamentě prosazovaly zákony sociální a hospodářské na základě křesťanské sociální nauky, byly malé. V té době nebyl také v Československu dostatečný počet laiků katolického vyznání s universitním vzděláním.

Lidová strana vedla vždy své členy k tomu, aby byli vychováváni v nauce Rerum novarum a po r. 1931 také v nauce encykliky Quadragesimo anno. Po tomto roce splývají zásady obou encyklik v jeden proud a nedají se od sebe oddělovat. Členové byli vychováváni ve stranickém tisku, na schůzích a konferencích. V této výchovné práci vynikaly zejména stranické spolky universitních studentů v Praze a v Brně, které se jmenovaly Kluby lidových akademiků. Na jedné schůzi Klubu lidových akademiků před druhou světovou válkou měl mimo jiné také přednášku Dr. Bedřich Vašek, profesor theologické fakulty v Olomouci.

Dr. Vašek, který byl uznáván za nejlepšího znalce encyklik, přeložil Rerum novarum do češtiny a první vydání bylo r. 1931 a druhé 1935. On přeložil do češtiny také Quadragesimo anno a první vydání překladu bylo již r. 1931 a druhé r. 1935. V letech 1929 až 1933 vyšly postupně tři svazky jeho obsáhlé Křesťanské sociologie a pak i jednosvazkové vydání menší. Někdy v r. 1936 prodávali překlady encyklik katolictví universitní studenti veřejně na ulicích ve středu města Prahy.

Značný zájem o studium obou encyklik měly také dva nestranické katolické spolky universitních studentů, to jest Moravan v Brně a Česká liga akademická v Praze. Před druhou světovou válkou měl v Brně pro členy Moravana několik přednášek mimo jiné také Dr. Metoděj Habáň, O.P.

Velkou pozornost encyklikám věnovalo Ústředí katolického studentstva. Na každoročních jeho sjezdech v posledních letech před válkou a pak i v r. 1946 a 1947 byla vždy přednáška o encyklikách, o což pečoval hlavně František Valena, který byl místopředsedou Ústředí před válkou a předsedou po válce. Několik výborných přednášek pro studenty měl Dr. František Kosatík, advokát v Olomouci.

Na encykliky se také nezapomínalo na prázdninových rekreačních táborech katolického studentstva před válkou a po válce. V letech 1946 a 1947 se účastnilo těchto táborů každý rok asi sedm set středoškolských studentů a studentek. K těmto středoškolským táborům přistupovaly pak tábory pro vysokoškoláky. Na všech táborech byl nejen program rekreační a sportovní, ale také přednášky a debaty o problémech české historie, kultury a křesťanské sociální etiky. Tábory začínaly exerciciemi.

Katolická organizace Československý Orel, která byla nejen organizací tělovýchovnou, ale především také náboženskou a kulturní, věnovala rovněž pozornost sociálním encyklikám a v časopise Orel vyšla celá řada článků na toto téma. Pražské katolické studentstvo mívalo každoročně poutě ve Staré Boleslavi, kde zahynul mučednickou smrtí svatý Václav. Krátce po válce, tuším v r. 1946, měl na takové studentské pouť pro studentské účastníky přednášku o encyklikách Otec Štěpán Trochta, tehdejší ředitel Salesiánského ústavu v Praze.

Je pozoruhodné a zatím nyní téměř neznámé, že Otec Štěpán Trochta organizoval zvláštní studijní kroužek o encyklikách přímo za války. Těchto schůzek se bohužel tehdy mohla účastnit jen malá skupina studentů a ty schůzky byly asi jen dvě neb tři a konaly se přímo v Salesiánském ústavě. Bohužel se v této výchovné práci pokračovat nemohlo, poněvadž Otec Štěpán Trochta byl 1. června 1942 zatčen Gestapem a odvezen do koncentračního tábora. Byl ovšem zatčen z důvodů jiných, které nesouvisely s tímto studijním kroužkem.

Po válce se Otec Trochta stal biskupem litoměřickým a později byl jmenován kardinálem - on však nezapomínal ani po komunistickém puči v r. 1948 na papežské sociální encykliky. Jednou v osobním rozhovoru někdy začátkem r. 1949 mi říkal, že objevil u jednoho farního kostela, který v té době pro nedostatek kněží neměl faráře, krásnou sochu Krista Dělníka. Měl v plánu tuto sochu přemístit do Litoměřic a postavit ji tam před katedrálou svatého Štěpána. Jindy v té době mi také říkal v osobním rozhovoru, že by chtěl, až to poměry dovolí, založit křesťanské odborové organizace. V té době to ovšem nebylo možné, poněvadž komunistický režim připouštěl jen tak zvanou "jednotnou" odborovou organizaci, která se jmenovala Revoluční odborové hnutí..

V této souvislosti se zmiňuji jen stručně o tom, že po první světové válce vzniklo v Čechách a na Moravě křesťanské odborové hnutí, které se jmenovalo Křesťanské všeodborové sdružení a které bylo inspirováno naukou sociálních encyklik. Centrála byla v Brně, nebyla to organizace dostatečně velká, ale mohl to být dobrý začátek, kdyby vzrůst nacismu a komunismu neodváděl pozornost a politickou energii jinými směry..

Je nutno si uvědomit také, že po první světové válce počet katolických intelektuálů nebyl velký. Katolíků s universitním vzděláním bylo mnohem více v době svatováclavských oslav v r. 1929 a mnohem více v době Katolického sjezdu v r. 1935. Krátce před válkou byli katolíci s universitním vzděláním již ve všech oborech veřejného života, doba však nebyla již vhodná na to, aby zásady encyklik mohly být uplat-

ňovány v praktické politice s úspěchem. Problémy mezinárodního nebezpečí si vyžadovaly mimořádné pozornosti.

O encyklikách bývaly také články v katolickém týdeníku Neděle a soustavnému studiu encyklik se věnoval časopis Rozpravy, který založil a redigoval Otec František Krus, S.J.

Akademické sociální sdružení v Kyjově pořádalo před válkou celou řadu veřejných přednášek a dvakrát přijel pozvaný řečník z Prahy, kterým byl Dr. Alfréd Fuchs, přední katolický žurnalista a rovněž přednosta Československé tiskové kanceláře. Na obou přednáškách mluvil o tehdejší politické situaci, domácí a světové, z hlediska zásad křesťanské sociální etiky. On také napsal menší knížku s názvem Encykliky a demokracie. V té době se také začínali uplatňovat katoličtí intelektuálové kolem revue Řád, kteří byli většinou stoupenci Republikánské strany / agrární / a studovali a propagovali zásady encyklik. Kdyby nepřišlo k válečným událostem, tak by Lidová strana měla vzrůstající konkurenci v této skupině, která také stavěla na zásadách encyklik. Je možné, že by toto soutěžení bylo zdravou vzpruhou pro dynamičtější ideový rozvoj Lidové strany, pro její politické omlazení a příležitosti k postupnému nástupu mladší průbojné generace.

Poněvadž nehodlám být propagandistou, který by usiloval o glorifikaci přínosu českých katolíků k politickému životu v minulosti, musím zdůraznit zásadu, že by bylo užitečné vidět také vlastní nedostatky a chyby. Jen takovým způsobem se může katolický veřejný pracovník učit a zlepšovat svou práci. Jinak bychom byli stále v takové situaci, že bychom jen doháněli ujíždějící autobus, který je řízen nekřesťanskými ideologiemi na levici i na pravici. Sto let od vydání encykliky Rerum novarum, by mělo být také pobídkou k našemu zpytování svědomí. Jinak cesta k nápravě nebude možná.

Katolická praxe se často spokojovala s pouhou prací výchovnou a s čekáním na vhodnější příležitosti v budoucnosti. Domnívám se, že tento problém byl v určitém ohledu záležitostí celoevropskou. Rovněž celoevropským jevem byla určitá nevyjasněnost a dokonce i zmatenost ve výkladech zásad encyklik v době předválečné. Někteří autoři a řečníci hlásali zásadu stavovského státu a dokonce vyšla v Československu knížka s názvem Stavovský stát. Někteří řečníci mluvili o tak zvané stavovské komoře, to jest hospodářské sněmovně, kterou si představovali jako třetí sněmovnu státní. Jsem přesvědčen, že tyto nesprávné interpretace encyklik se k nám dostaly z některých evropských zemí.

Pozornému čtenáři encykliky *Rerum novarum* by mělo být jasné, že o úkolech státu se pojednává v kapitole II., a o svépomocných organizacích na nestátní úrovni v kapitole III. Rovina činnosti orgánů státních a rovina činnosti organizací zaměstnanců a zaměstnavatelů je tedy rozlišována. *Quadragesimo anno* také naprosto jasně rozlišuje obě roviny a odsuzuje také systém fašistických korporací.

Důležitou a základní myšlenku, že stát se nesmí ztotožňovat s politickou společností, to jest s republikou neb královstvím, a že stát je nejvyšší částí republiky, vysvětlil skvěle J. Maritain ve své knize *Man and the State* /Člověk a stát/, která vyšla v Chicagu r. 1951 a do češtiny zatím přeložena nebyla. Před válkou však byly přeloženy dvě Maritainovy knihy, to jest *Scholastika a politika* a dále *Integrální humanismus*, který vyšel v češtině pod názvem *Křesťanský humanismus*.

Po druhé světové válce se konal začátkem dubna 1946 státní sjezd Lidové strany v Praze, strana se hlásila opět ke křesťanskému reformnímu programu a laický delegát mluvil ve své delší přednášce o encyklikách a o důležitosti soukromého vlastnictví a podnikání. To bylo možné na sjezdu, ale ve volební kampani byla strana vázána tak zvaným Košickým vládním programem, který podepsala pod nátlakem začátkem r. 1945. Kdyby nepodepsala, tak by nesměla existovat. Období od května 1945 do února 1948, kdy byl komunistický puč, nebylo dobou opravdové politické svobody a tehdy nebylo možné uplatňovat zásady encyklik v politické praxi. Kluby Lidových akademiků v Praze a v Brně a nestranické Ústředí katolického studentstva a jeho složky pokračovaly ve výchově svých členů v nauce encyklik.

Po změně režimu v listopadu 1989 byli katolíci postaveni před obrovské úkoly politické výchovy členů a hospodářské a sociální přeměny celého systému. *Obzory*, časopis pro politiku, kulturu a ekonomiku, který vydává Československá strana lidová, uveřejnil již v r. 1990 několik článků o křesťanské sociální etice. První kroky byly tedy učiněny.

Vydání *Rerum novarum* před sto lety si jistě zaslouží velké oslavy. Hodnotíme-li však vliv encyklik na politickou praxi, pak musíme pokorně zpytovat své svědomí a uvažovat o tom, jak by se naše úsilí o aplikaci zásad encyklik mělo zlepšit. Nedoporučuji tedy nerealistickou glorifikaci politické praxe v minulosti, ale zvýšené úsilí o uplatnění zásad křesťanské sociální etiky v přítomnosti. Máme opravdové poklady, které však nebyly využity plně a často zůstaly zakopány pod nánosem politického pragmatismu. Nezapomínejme na to, že na hoře Sinaj šlehaly ještě plameny a pod horou již začínala modloslužba zlatému teletí.